

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про засади державної політики захисту прав людини в умовах подолання наслідків збройного конфлікту

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. Терміни, використані в цьому Законі, вживаються у такому значенні:
збройний конфлікт - протистояння двох чи більше сторін, незалежно від законності створення цих сторін, яке відбувається із використанням зброї, має певну тривалість та інтенсивність і до якого застосовуються норми міжнародного гуманітарного права;

жертви збройного конфлікту - особи, які зазнали збитку індивідуально або колективно, включаючи фізичну або психічну шкоду, душевне страждання, матеріальні втрати або істотний утиск їх прав, в результаті дій або бездіяльності, які є грубими порушеннями міжнародних норм в області прав людини або серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права. Під "жертвою" слід також розуміти: 1) прямого члена сім'ї постраждалої особи або особу, яка перебуває на її безпосередньому утриманні, 2) особу, якій під час діяльності з метою надання допомоги жертвам, що знаходяться в тяжкому положенні, або запобігання подальших порушень був нанесений збиток. Особа вважається жертвою незалежно від того, чи була ідентифікована, затримана, притягнута до відповідальності або засуджена особа, яка вчинила порушення, і незалежно від родинного зв'язку, який може існувати між винуватцем і жертвою;

органи окупаційної влади - створені окупаючою державою структури управління, які замінили та фактично виконують владні повноваження на тимчасово окупованих територіях; до органів окупаційної влади відносяться також структури управління, органи, які виконують судові чи правоохоронні функції самопроголошених державних формувань, які підтримуються та контролюються окупаючою державою;

політична відповідальність - відповідальність за здійснення публічної влади, що містить дві складові: морально-політичну і політико-правову. Настання морально-політичної відповідальності відбувається у формі громадського осуду поведінки її суб'єкта і не передбачає застосування щодо нього яких-небудь формалізованих санкцій. Політико-правова відповідальність має формалізований характер і передбачає настання для її суб'єкта негативних наслідків у вигляді юридичних санкцій

дисциплінарного, адміністративного, кримінального чи конституційного характеру.¹ Мірилом політичної відповідальності є настання негативних наслідків для суб'єкта за недотримання чи неналежне дотримання політичних і правових норм, як правило - усунення посадової особи з займаної посади.²

окуповані території - Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, а також окремі райони Донецької та Луганської областей, де в будь-який період часу з 20 лютого 2014 року органи державної влади України не виконували своїх повноважень, де були створені та функціонували органи окупаційної влади та органи місцевого самоврядування, підтримувані окупаючою державою.

Стаття 2. Сучасний стан

1. Збройний конфлікт та окупація, окрім питань реформування сектору оборони та національної безпеки, поставили на порядок денний проблему стратегічного планування дій держави в сфері захисту прав людини. Питання «людського виміру» державної політики стає наскрізним через той факт, що саме людський ресурс України став об'єктом таких негативних та масштабних викликів, як зокрема:

- наявність більше 10,3 тисяч загиблих, понад 24,5 тисяч поранених та близько 1300 зниклих без вісті³ з числа цивільного населення і комбатантів;
- втягнення в діяльність незаконних збройних формувань щонайменше 45 тисяч громадян України, а також в діяльність самопроголошених формувань т.зв. «державних структур ДНР/ЛНР», парамілітарних формувань, органів окупаційної влади понад 346 тисяч громадян України⁴;
- переміщення в межах та за межі України близько 2,7 млн. громадян, з яких приблизно 60% - пенсіонери, 60% - жінки, 13% - діти і 4% - особи з інвалідністю⁵;

¹ Демократія і політична відповідальність // Ганна Малкіна,
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26755/02-Malkina.pdf?sequence=1>

² Політична відповідальність // Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. - К. : Українська енциклопедія, 1998. - ISBN 966-749-200-1. (http://leksika.com.ua/15530910/legal/politichna_vidpovidalnist); Політична відповідальність у процесі здійснення державної влади // Сергій Балан,
http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_30.2/balan_politychna.pdf

³ Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні 16 серпня – 15 листопада 2017 р. [Електронний ресурс] // Управління Верховного комісара ООН з прав людини. – Режим доступу : http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport19th_UKR.pdf;

⁴ <https://zn.ua/internal/donbass-aksiomy-reintegracii-265826.html>;

<https://helsinki.org.ua/korotkyj-ohlyad-stanu-z-pravamy-lyudyny-v-tak-zvanyh-lnr-i-dnr/>

⁵ Оцінка ситуації в Донбаському регіоні України. Стратегічні та оперативні рекомендації для підготовки Стратегії USAID в галузі співробітництва в цілях розвитку на період з 2017 по 2022 рік. Київ, 24 квітня 2017 р. (<https://helsinki.org.ua/articles/otsinka-sytuatsiji-v->

- депортація більше 1500 осіб з території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь за рішеннями органів окупаційної влади, а також примусове переміщення на територію Російської Федерації біля 4700 осіб, які перебували в Автономній Республіці Крим та міста Севастополь в місцях позбавлення волі;

- надзвичайно вразливий стан близько 800 000 осіб, які проживають у районі конфлікту, а також 45-47 тисяч осіб, які щодня долають лінію розмежування в Донецькій, Луганській областях та адміністративний кордон з Автономною Республікою Крим⁶;

- спричинення різного роду шкоди більш, ніж 5 млн мешканцям окремих районів Донецької та Луганської областей⁷;

- наявність близько 200 тисяч дітей, які потребують психологічної та реабілітаційної допомоги як жертви збройного конфлікту⁸, а також не менше 4900 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що залишилися на окупованих територіях Кримського півострову⁹;

- потреба в отриманні державної допомоги внаслідок конфлікту близько 3,8 млн. громадян України, 2,8 млн. з яких мешкають на непідконтрольних уряду територіях¹⁰.

Стаття 3. Мета Засад

1. Подолання цих викликів ставить перед Україною необхідність вирішення на основі норм міжнародного права наступних завдань:

1) створення державної системи відновлення прав людини, в тому числі “захищених осіб”, у зв'язку зі збройним конфліктом; компенсації збитків,

donbaskomu-rehioni-ukrajiny-stratehichni-ta-operatyvni-rekomendatsiji-dlya-pidhotovky-stratehiji-usaid-zi-spivrobotnytstva-u-haluzi-rozvytku-na-2017-2022-roky/)

⁶ Оцінка ситуації в Донбаському регіоні України. Стратегічні та оперативні рекомендації для підготовки Стратегії USAID в галузі співробітництва в цілях розвитку на період з 2017 по 2022 рік. Київ, 24 квітня 2017 р. (<https://helsinki.org.ua/articles/otsinka-sytuatsiji-v-donbaskomu-rehioni-ukrajiny-stratehichni-ta-operatyvni-rekomendatsiji-dlya-pidhotovky-stratehiji-usaid-zi-spivrobotnytstva-u-haluzi-rozvytku-na-2017-2022-roky/>)

⁷ Оцінка ситуації в Донбаському регіоні України. Стратегічні та оперативні рекомендації для підготовки Стратегії USAID в галузі співробітництва в цілях розвитку на період з 2017 по 2022 рік. Київ, 24 квітня 2017 р. (<https://helsinki.org.ua/articles/otsinka-sytuatsiji-v-donbaskomu-rehioni-ukrajiny-stratehichni-ta-operatyvni-rekomendatsiji-dlya-pidhotovky-stratehiji-usaid-zi-spivrobotnytstva-u-haluzi-rozvytku-na-2017-2022-roky/>)

⁸ https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_30741.html

⁹ Відповідь Міністерства соціальної політики України від 29.05.2017 року №20/0/143-17/371 на запит УГСПЛ.

¹⁰ Оцінка ситуації в Донбаському регіоні України. Стратегічні та оперативні рекомендації для підготовки Стратегії USAID в галузі співробітництва в цілях розвитку на період з 2017 по 2022 рік. Київ, 24 квітня 2017 р. (<https://helsinki.org.ua/articles/otsinka-sytuatsiji-v-donbaskomu-rehioni-ukrajiny-stratehichni-ta-operatyvni-rekomendatsiji-dlya-pidhotovky-stratehiji-usaid-zi-spivrobotnytstva-u-haluzi-rozvytku-na-2017-2022-roky/>)

завданих населенню внаслідок конфлікту, враховуючи наступні негативні фактори: збитки бюджету України від окупації Автономної Республіки Крим, міста Севастополь та окремих районів Донецької та Луганської областей (щонайменше 100 млрд дол. США)¹¹; відсутність обліку (державних реєстрів) загиблих, поранених та зниклих без вісті, осіб, які перебувають у місцях несвободи у зв'язку зі збройним конфліктом, пошкодженого майна; недосконалі механізми ідентифікації особи, виплати пенсій та соціальної допомоги;

2) сприяння здійсненню громадського діалогу задля інтеграції українського суспільства, формуванні спільного, об'єктивного бачення подій та їх оцінки;

3) надання неупередженої правової оцінки діям осіб, які приймали участь у збройному конфлікті, а також у забезпеченні діяльності органів окупаційної влади та самопроголошених формувань, підтримуваних окупаючою державою;

4) встановлення і дотримання гарантій ефективного захисту прав громадян України для запобігання у майбутньому збройного конфлікту, окупації, повсюдних проявів насильства та порушень прав людини. Розбудова зовнішньої та внутрішньої політики держави у спосіб, який максимально унеможливує в майбутньому повторення таких ситуацій.

2. Ці Засади визначають основи для вирішення завдань, визначених в пунктах 2-4 частини першої цієї статті.

3. Засади державної політики захисту прав людини в умовах подолання наслідків збройного конфлікту (далі - Засади) визначають мету, сфери, завдання державної політики щодо осіб, які стали жертвами збройного конфлікту, а також основні заходи та механізми реалізації державної політики щодо таких осіб.

Мета Засад – впровадити «людський вимір» в основу політики в ході подолання наслідків збройного конфлікту та забезпечити одночасну та узгоджену реалізацію заходів із відшкодування збитків жертвам збройного конфлікту; притягнення винних до відповідальності; реалізації права знати усю історичну правду про перебіг подій, а також гарантування неповторення збройного конфлікту через інституційні реформи, пошук шляхів соціальної єдності та примирення.

Мета Засад імплементується через реалізацію механізмів на виконання визначених у цих Засадах завдань та затверджених Урядом заходів у сферах відновлення прав та відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту, притягнення винних до відповідальності, забезпечення права на правду, надання гарантій неповторення збройного конфлікту.

Стаття 4. Завдання державної політики з реалізації Засад

¹¹ <https://www.epravda.com.ua/news/2017/02/22/621802/>

1. Завданнями державної політики з реалізації Зasad є:

1) визначення для цілей цих Зasad механізмів визнання потерпілих осіб жертвами збройного конфлікту, вирішення питань припинення порушень їх прав і свобод, відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту, відновлення порушених прав, визначення гарантій неповторення таких порушень;

2) відновлення правових зв'язків та забезпечення правової підтримки населення окупованих територій. Для цілей цих Зasad окупованими вважаються території, визначені Законом України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" та Постановою Верховної Ради України "Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями" від 17 березня 2015 року №254-VIII, незалежно від різного статусу цих територій (відсутність на момент написання цих Зasad міжнародного визнання окупації Російською Федерацією окремих територій Донецької та Луганської областей);

3) усунення триваючої та запобігання подальшій дискримінації громадян України, що проживають на окупованих територіях, та внутрішньо переміщених осіб при реалізації їх прав та свобод, гарантованих Конституцією України та іншими законами, в тому числі міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

4) встановлення засад політичної, кримінальної та іншої відповідальності осіб, які вчиняли воєнні злочини чи злочини проти людяності, сприяли окупації, захопленню органів державної влади та місцевого самоврядування, а також осіб, залучених в діяльність органів окупаційної влади; підстави звільнення від відповідальності, категорії осіб, щодо яких можливе застосування амністії;

5) запобігання будь-яким незаконним переслідуванням громадян за політичними мотивами;

6) гарантування та створення належних засад для безпеки учасникам діалогових ініціатив;

7) сприяння відновленню фактичного контролю над територіями, включаючи відновлення діяльності органів влади, відправлення правосуддя;

8) виконання позитивних зобов'язань держави щодо додержання та захисту прав і свобод людини;

9) забезпечення дотримання принципу правової визначеності в реалізації населенням окупованих територій прав та свобод під час та після відновлення контролю України над окупованими територіями.

2. Положення документу стосуються усіх громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, а також осіб, які примусово переміщені на територію Російської Федерації з окупованих територій.

3. Засади є основою для розроблення законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на вирішення питань, пов'язаних з подоланням наслідків збройного конфлікту, забезпечення прав людини як основної цінності державної політики, розв'язання проблем соціального примирення, відновлення порушених прав та реінтеграції, недопущення повторення таких ситуацій в майбутньому.

Стаття 5. Міжнародно-правова основа Зasad

1. Засади розроблені відповідно до таких міжнародних актів: “Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування збитків жертвам грубих порушень міжнародних норм в сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права” (Резолюція ООН, A/RES/60/147, 2006); “Права людини та правосуддя перехідного періоду” (Резолюція ООН, A/HRC/RES/12/11, 2009); “Право на встановлення істини” (Резолюція ООН A/HRC/RES/12/12, 2009); “Основи політики ЄС щодо підтримки правосуддя перехідного періоду” (The EU’s Policy Framework on support to transitional justice, прийняті ЄС на 3426-му засіданні, 16 листопада 2015 року); “Територіальна цілісність України” (Резолюція ООН, A/68/L.39, 2014); 68/262 від 27 березня 2014; “Про стан в сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)” (Резолюція ООН 71/205 від 19 грудня 2016); “Про стан в сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)” (Резолюція ООН 72/190 від 19 грудня 2017); Резолюція ПАРЄ 1988 (2014) “Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions” (від 27 березня 2014 року); Резолюція ПАРЄ 2067 (2015) “Missing persons during the conflict in Ukraine” (від 25 червня 2015 року); Резолюція ПАРЄ 2133 (2016) “Legal remedies for human rights violations on the Ukrainian territories outside the control of the Ukrainian authorities” (від 12 жовтня 2016 року); «Звіт про дії по попередньому розслідуванню», опублікований Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду 14 листопада 2016 року.

Стаття 6. Участь інститутів громадянського суспільства в реалізації Зasad

1. Реалізація Зasad здійснюється з обов'язковим залученням інститутів громадянського суспільства, яким держава делегує здійснення окремих функцій та повноважень, з наділенням інститутів відповідними ресурсами. Залучення інститутів громадянського суспільства стосується, щонайменше, наступних сфер діяльності:

- 1) розробка законодавства;

2) документування порушень прав людини та внесення будь-якої інформації від громадян, волонтерів, громадських експертів до реєстрів, які будуть створені відповідно до цих Зasad;

3) контроль за веденням архівів та реєстрів, передбачених цими Засадами, загальним ходом розслідувань;

4) контроль за правоохоронними органами та військовими формуваннями, дотримання кодексів поведінки державними службовцями;

5) організація і проведення освітніх, культурних, інформаційних та інших заходів.

Розділ II. ОСНОВНІ ЗАХОДИ З РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Стаття 7. Заходи у сфері відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту.

1. Держава визначає для цілей цих Зasad процедури та підстави визнання особи жертвою збройного конфлікту, механізми відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту через моральну сатисфакцію, матеріальну компенсацію, механізми припинення порушень прав та відновлення порушених прав.

2. Держава при визнанні особи жертвою збройного конфлікту дотримується наступних положень:

1) потерпіла особа має особисто або через свого представника заявити про порушені права;

2) вивчення документів, обставин та обсягу порушення прав є адміністративною процедурою, яка знаходиться під юрисдикцією спеціально створеного державою органу - міжвідомчої комісії, яка формується з рівним представництвом державного та неурядового секторів;

3) відмова у визнанні особи жертвою збройного конфлікту може бути оскаржена до суду.

Стаття 8. Моральна сатисфакція

1. Моральна сатисфакція є первинним способом відшкодування збитків жертвам збройного конфлікту, яка передбачає:

1) офіційне визнання державою постраждалих осіб жертвами збройного конфлікту;

2) визнання державою власної відповідальності за порушення прав людини;

3) публічне визнання від імені держави усіх порушень прав людини, які мали місце, та засвідчення прагнення держави відновити порушені права та забезпечити повторення в майбутньому;

4) ведення обліку (створення державних реєстрів) осіб, поранених, загиблих в ході збройного конфлікту, зниклих у зв'язку зі збройним конфліктом, осіб, які утримуються у місцях несвободи у зв'язку зі збройним конфліктом;

5) пошук осіб, зниклих безвісті; ідентифікація особистості викрадених осіб, ідентифікація тіл вбитих; встановлення осіб дітей, розлучених із родинами;

6) розробку та реалізацію національної програми громадського (суспільного) визнання та вшанування пам'яті жертв збройного конфлікту (встановлення пам'ятників, створення музейних експозицій, перейменування вулиць, відзначення пам'ятних дат тощо);

7) відновлення гідності та репутації жертв збройного конфлікту шляхом перевірки фактів та оприлюднення істини щодо цієї особи;

8) виконання усіх чи частини вищезазначених дій по відношенню до жертв незаконних політично-мотивованих переслідувань з боку органів окупаційної влади;

9) психологічна підтримка та реабілітація жертв збройного конфлікту.

Стаття 9. Матеріальна компенсація

1. Матеріальна компенсація є вторинним (після моральної компенсації) способом відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту.

2. Для розробки механізму матеріальної компенсації завданої шкоди жертвам збройного конфлікту державні органи влади забезпечують:

1) створення реєстру збитків/шкоди (з'ясування реального обсягу матеріальних і нематеріальних втрат);

2) визначення рівня компенсацій та виплат, які вже здійснені на момент ухвалення цього закону;

3) визначення (залежно від розмірів збитків/шкоди, а також вже виплачених сум компенсацій та виплат, наявних ресурсів держави та залучених коштів міжнародної технічної допомоги) принципів, порядку та черговості компенсації.

3. Держава розробляє критерії та запроваджує диференційований рівень матеріальної компенсації, враховуючи наявність різних особливих обставин та індивідуальних особливостей конкретних жертв збройного конфлікту.

4. Держава гарантує виплату матеріальної компенсації жертвам збройного конфлікту, залежно від можливостей державного бюджету та коштів міжнародної технічної допомоги.

Процедура надання матеріальної компенсації повинна містити чіткий порядок розрахунку розміру та черговості виплат, ґрунтуватись на принципах:

прозорості;
добровільності;
відкритості;
залучення громадськості;
відповідності ступеню завданої шкоди;
пропорційності;
справедливості;
міжвідомчої координації з метою запобігання необґрунтованим виплатам.

5. Держава розробляє механізм формування фонду виплат матеріальної компенсації (в тому числі - на ліки та медичне обслуговування, послуги психологічних і соціальних служб), який має передбачати наступні джерела надходження фінансів:

- 1) Державний бюджет України;
- 2) благодійні фонди, кошти міжнародної допомоги;
- 3) кошти, стягнуті через міжнародні юрисдикційні органи з бюджету держави-агресора або із застосуванням інших механізмів формування надходжень за рахунок держави-агресора,
- 4) інші доступні джерела, що не заборонені законодавством.

6. Держава забезпечує створення ефективного механізму обліку та стягнення матеріальних компенсацій за заподіяну шкоду з винних у її заподіянні.

7. З метою захисту майнових прав жертв збройного конфлікту держава розробляє механізм виконання майнових (боргових) зобов'язань на окупованих територіях та непідконтрольних територіях Донецької і Луганської областей.

Стаття 10. Відновлення порушених прав

1. Відновлення порушених прав є обов'язком держави, який передбачає запровадження механізму доступу жертв збройного конфлікту до повного обсягу прав, гарантованих Конституцією України. Серед таких держава забезпечує щонайменше наступні механізми:

- 1) створення ефективних процедур (за критеріями спрощення, прозорості, доступності та ефективності) отримання та відновлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство, майнові права особи, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство дітям, які проживали на окупованих територіях, дітям, розлученим з сім'єю тощо;

2) запровадження адміністративного порядку визнання та реєстрації юридичних фактів народження, смерті та укладання і розірвання шлюбу, що відбулися на окупованих територіях;

3) очищення територій від мін, інших вибухонебезпечних залишків збройного конфлікту та інших небезпечних об'єктів (зруйновані будівлі, мости, військова техніка);

4) запровадження чітко визначених та ефективних форм державної допомоги особам у добровільному поверненні на попереднє місце проживання після відновлення ефективного контролю України на деокупованих територіях та забезпечення безпеки на них, сприяння у поновленні на роботі чи в працевлаштуванні на нову роботу після повернення на попереднє місце проживання;

5) визначення засад повернення законним власникам майна, незаконно відчуженого в ході збройного конфлікту;

6) розширення мережі контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) для перетину лінії розмежування в Донецькій і Луганській областях. Розміщення на КПВВ до/з окупованих територій пунктів обслуговування мешканців цих територій (центри надання адміністративних, соціальних, банківських послуг, послуг нотаріуса, послуг безоплатної правової допомоги тощо);

7) визначення процедури переміщення на підконтрольну територію України та підстав подальшого звільнення від відбування покарання «політичних в'язнів» (мінімізація потенційних ризиків незастосування до ув'язнених в Російській Федерації громадян України Конвенції Ради Європи про передачу засуджених осіб та Конвенції про передачу засуджених до позбавлення волі для подальшого відбування покарання СНД);

8) визначення статусу осіб в місцях несвободи на момент деокупації;

9) визначення механізму перегляду обраних запобіжних заходів та вироків особам в місцях позбавлення волі протягом встановленого строку з моменту відновлення контролю України над окупованими територіями;

10) повернення осіб, громадян України, з місць несвободи на території Російської Федерації та з окупованих територій, та визначення їх статусу, підстав перебування в місцях несвободи (в тому числі, відбування покарання);

11) розробка стратегії щодо відновлення прав та повернення представників вразливих груп, які знаходилися під контролем держави до окупації (недієздатні особи, діти-сироти та ін.);

12) створення умов і забезпечення реального доступу для отримання загальної середньої освіти дітей, які є жертвами збройного конфлікту;

13) розробка стратегії та правової позиції держави щодо цивільних, кримінальних та адміністративних проваджень (на стадії досудового та судового слідства), які проводились органами окупаційної влади під час окупації та на момент деокупації територій;

14) створення ефективного механізму відновлення досудових, судових та виконавчих проваджень, матеріали яких залишилися на окупованих територіях Донецької та Луганської областей та механізму вирішення справ, у разі неможливості їх відновлення;

15) визначення процедур часткової та повної верифікації українськими органами влади після деокупації кримінальних та адміністративних проваджень (як поточних, так і тих, по яких вже були прийняті остаточні рішення органами окупаційної влади);

16) вироблення правової позиції держави щодо пільг та виплат, які були призначені органами окупаційної влади та виплачувалися мешканцям окупованих територій (перегляду/продовження/відмови від їх виплат/врахування під час призначення аналогічних виплат чи виплат за такими самими обставинами органами державної влади України);

17) законодавче врегулювання захисту прав корінних народів;

18) розроблення механізму усунення наслідків порушення прав народу України, що сталися у зв'язку зі збройним конфліктом, який передбачатиме, зокрема, облік пошкоджень (втрат) інфраструктури, санітарно-епідеміологічного стану та вплив на довкілля, незаконного видобування природних ресурсів, втрат культурної спадщини, аналіз наслідків таких порушень, розроблення покрокових інструкцій обліку цих втрат, вартості, обрахунку компенсації за рахунок порушників, відновлення цих ресурсів і порушень.

Стаття 11. Забезпечення права на правду

1. Держава забезпечує документування подій, що стосуються збройного конфлікту.

2. Держава створює ефективну систему документування порушень прав людини, яка включає:

1) координацію між уповноваженими органами влади, усіма зацікавленими державними органами, неурядовими організаціями, жертвами збройного конфлікту, міжнародними організаціями;

2) розробку та запровадження на національному рівні єдиних підходів у сфері документування порушень прав людини в ході збройного конфлікту, в тому числі - принцип запобігання повторної травматизації жертв збройного конфлікту під час здійснення такого документування, добровільності свідчень, конфіденційності тощо;

3) створення архівів та реєстрів документів, виданих органами і посадовими особами окупаційної влади, підприємствами, установами і організаціями на окупованих територіях, які отримані у розпорядження органами державної влади, органами місцевого самоврядування, особами, уповноваженими на виконання функцій держави, та використання даних цих реєстрів з метою проведення розслідувань та відновлення історичної правди;

4) збір інформації з відкритих джерел з приводу учасників збройного конфлікту, потенційних порушень прав людини у зоні збройного конфлікту.

5) забезпечення участі різних сторін у процесі документування, сприяння відкритості, узгодженості позицій та інформації шляхом діалогових зустрічей.

3. Держава визначає уповноважений орган державної влади, до компетенції якого віднесені наступні функції:

1) створення максимально повної бази даних осіб, які загинули, зникли без вісті, постраждали внаслідок збройного конфлікту, перебували в місцях несвободи у зв'язку зі збройним конфліктом;

2) формування, спільно з Українським інститутом національної пам'яті, національного архіву фото-, відеодокументів подій збройного конфлікту;

3) забезпечення постійного надходження інформації щодо порушень прав людини під час збройного конфлікту, її верифікації, деталізації та поновлення з урахуванням вимог технічного захисту;

4) обмін необхідною інформацією з органами влади, неурядовими організаціями, волонтерськими ініціативами на умовах дотримання умов конфіденційності та захисту персональних даних;

5) аналіз та візуалізація наявної інформації з метою зворотного зв'язку із потерпілими та свідками;

б) організація об'єктивної та неупередженої документальної реконструкції подій задля запобігання маніпуляціям історією в політичних інтересах.

4. Держава забезпечує максимально повне розсекречення архівів та забезпечення доступності документів щодо перебігу подій на території усієї країни, що мають безпосереднє відношення до анексії Автономної Республіки Крим, міста Севастополь та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей.

Стаття 12. Встановлення історичної правди

1. Держава забезпечує встановлення історичної правди шляхом реалізації таких заходів:

1) підтримка формування національних механізмів констатації правди, орієнтованих на встановлення соціальної злагоди та неспричинення додаткового травмування жертв збройного конфлікту;

2) організація та підтримка громадських розслідувань, службових перевірок, діяльності тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України та використання їх результатів з метою повного розслідування порушень, які мали місце в період збройного конфлікту або становили репресивний характер щодо цивільного населення: встановлення перебігу подій, перевірки фактів, ідентифікації жертв, встановлення винних;

3) розроблення правових механізмів, що унеможливають викривлення історичних подій та спекуляції на темі збройного конфлікту;

4) запровадження Комісії встановлення істини, яка створюється та функціонує на таких засадах:

а) ініціюється органами влади України після консультацій з міжнародними організаціями та громадського обговорення щодо її мандату;

б) утворюється на підставі закону як незалежний орган для ретельного розслідування і оприлюднення встановленої істини стосовно найбільш резонансних фактів або найбільш масштабних порушень прав людини, що мали місце в ході збройного конфлікту;

в) формується на відкритій конкурсній основі з числа міжнародних та національних експертів за підтримки міжнародних інституцій, що забезпечує Комісії можливість використовувати документи, що зберігаються в іноземних державних архівах; залучати технічну та фінансову допомогу; послуги міжнародних слідчих, які мають досвід роботи в аналогічних комісіях інших країн;

г) отримує від уряду, відповідно до зобов'язань останнього, усі необхідні для розслідування документи, включаючи документи з обмеженим доступом;

г) отримує від уряду, відповідно до зобов'язань останнього, усю необхідну допомогу для опитування в ході закритих засідань та публічних слухань жертв збройного конфлікту, свідків, діючих або колишніх посадовців, які мають інформацію про події та факти, що підлягають розслідуванню;

д) після створення здійснює увесь обсяг роботи (вивчення справ, проведення розслідувань, вирішення питань бюджету, підготовка звіту і рекомендацій) без безпосереднього впливу або контролю з боку уряду, парламенту, Президента України. У випадку необхідності проведення фінансового моніторингу діяльності Комісії уряд вживає необхідних заходів, аби незалежність її роботи не підлягала ризикам впливу або втручання;

е) за результатами роботи формує звіт, висновки якого носять рекомендаційний характер. Звіт надається для ознайомлення органам влади та може бути опублікований повністю або частково;

5) максимально повне та правдиве інформування населення про перебіг та наслідки збройного конфлікту, що забезпечується шляхом вжиття державою заходів щодо:

а) дотримання об'єктивної та неупередженої інформаційної політики відкритості, як першого кроку на шляху до соціального діалогу та подолання наслідків конфлікту;

б) формування суспільного сприйняття засад правосуддя перехідного періоду та створення його національної моделі спільними зусиллями органів влади, академічної спільноти та експертного середовища, цільові групи населення;

в) повного та публічного оприлюднення правди щодо подій збройного конфлікту;

г) включення інформації про порушення прав людини, вчинені в ході збройного конфлікту, до навчальних програм усіх рівнів тощо.

Стаття 13. Притягнення винних до відповідальності

1. З метою подолання наслідків конфлікту та недопущення безкарності держава забезпечує ефективне розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які вчинили воєнні злочини, злочини проти людяності та грубі порушення прав людини, а також інші кримінальні правопорушення, що сталися під час збройного конфлікту, до справедливої індивідуалізованої відповідальності.

2. Держава гарантує, що особи, які обіймали посади в органах окупаційної влади або органах місцевого самоврядування, самопроголошених органах місцевого самоврядування чи самопроголошених органах державної влади, незаконно створених на окупованих територіях та підтримуваних окупаючою державою, не будуть притягатися до кримінальної відповідальності виключно у зв'язку із зайняттям ними цих посад, окрім випадків, коли їхні дії на цих посадах спричинили та містять склад воєнних злочинів, злочини проти людяності або грубі порушення прав людини.

3. Держава надає правову оцінку діям осіб, які відігравали важливу роль у скоєні грубих порушень прав людини або які обіймали керівні посади в органах, установах та організаціях, причетних до вчинення серйозних порушень прав людини під час збройного конфлікту.

4. Держава гарантує правовий захист жертв збройного конфлікту як свідків в судовому процесі, в процесі їх ідентифікації та розміщення персональних даних у відповідні облікові бази і реєстри.

5. Держава забезпечує розробку та впровадження дієвих програм захисту свідків злочинів під час збройного конфлікту, залучення коштів на забезпечення вказаних програм.

6. Одночасно зі здійсненням заходів, визначених цією статтею, держава забезпечує посилені заходи фізичної безпеки фахівців, які працюють з жертвами збройного конфлікту (юристи, фахівці зі сфери охорони здоров'я, працівники ЗМІ, правозахисники тощо), на період, необхідний для виконання ними професійних обов'язків.

Стаття 14. Заходи із запобігання безкарності

1. З метою уникнення безкарності та притягнення до відповідальності винних у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та грубих порушень прав людини держава забезпечує здійснення наступних кроків:

1) проводити ефективне розслідування фактів вчинення воєнних злочинів чи злочинів проти людяності, грубих порушень прав людини, порушення територіальної цілісності, відчуження державного, комунального та приватного майна та інших злочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом;

2) проведення активних та ефективних дій щодо розшуку винних, які залишаються не під контролем України, та комунікації з іншими країнами щодо проведення ефективного розслідування злочинів, у вчиненні яких підозрюються ці особи, з метою їх подальшого притягнення до відповідальності.

Стаття 15. Заходи з недопущення повторення збройного конфлікту

1. Держава запроваджує заходи з люстрації щодо усіх вищих посадових осіб органів окупаційної влади, суддів, працівників правоохоронних органів, які виконували свої обов'язки на окупованій території України та/або були причетні до скоєння грубих порушень прав людини, якщо такі особи прагнуть продовжити, поновитися чи розпочати роботу в органах державної влади України.

2. Держава запроваджує адміністративну процедуру перевірок осіб, зазначених в частині першій цієї статті, на предмет їхньої формальної ролі, дій, що були ними вчинені під час окупації, та наслідків цих дій. Зокрема, держава бере на себе зобов'язання щодо здійснення наступних кроків:

1) визначення підстав та форм політичної відповідальності вищих посадових осіб органів окупаційної влади, суддів, працівників правоохоронних органів із врахуванням презумпції співучасті працівника організації у вчиненні цієї організації грубих порушень прав людини;

2) проведення люстраційних заходів, які ґрунтуються на презумпції невинуватості, забезпеченні права на захист; принципах індивідуальної відповідальності, чіткого розмежування функцій та цілей люстрації;

3) застосування заходів з недопущення до участі в управлінні державою усіх вищих посадових осіб органів окупаційної влади, суддів, працівників правоохоронних органів шляхом заборони зайняття цими особами керівних посад на державній службі, керівних посад в бюджетних підприємствах, установах і організаціях протягом визначеного періоду часу.

3. Держава вживає необхідні заходи в сфері вдосконалення законодавства, судової та слідчої практики, серед яких обов'язковими є наступні:

1) приведення законодавства України у відповідність до норм і стандартів міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, міжнародного кримінального права, в тому числі ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду;

2) аналіз особливостей та результатів застосування правосуддя перехідного періоду в інших країнах; використання цього аналізу для оцінки ризиків формування української моделі перехідного правосуддя;

3) створення єдиної бази осіб, визнаних винними у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та грубих порушень прав людини з метою координації органів влади в сфері ефективного кримінального переслідування;

5) забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності, а також загально-кримінальних злочинів, вчинених у прямому зв'язку із збройним конфліктом, через забезпечення координації діяльності Генеральної прокуратури, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони України;

б) створення єдиної бази фактів, свідчень та доказів для обґрунтування позиції України у міжнародних судових органах на основі зібраних матеріалів у ході розслідування;

7) виокремлення кримінальних проваджень щодо діянь, вчинених в умовах збройного конфлікту за допомогою вдосконалення досудового розслідування, судової практики та статистичних обліків органів влади;

8) впровадження ефективних механізмів розшуку осіб, зниклих безвісти в зоні збройного конфлікту;

9) розробка прозорих та заснованих на підходах та принципах міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та з врахуванням найкращих інтересів осіб, що утримуються в неволі, процедур повернення військовополонених, звільнення заручників;

10) розробка процедур залучення іноземних суддів в якості експертів, апробація гібридних судових механізмів у судовому провадженні стосовно кримінальних правопорушень, вчинених під час збройного конфлікту;

11) навчання представників правоохоронних органів міжнародному гуманітарному та міжнародному кримінальному праву та їхніх стандартів в контексті майбутньої ратифікації Римського статуту.

Стаття 16. Заходи у сфері надання гарантій неповторення збройного конфлікту

1. Заходи у сфері надання гарантій неповторення збройного конфлікту передбачають реформування діяльності органів влади, посилення спроможності органів влади та ресурсне забезпечення заходів.

2. Система державного управління забезпечує поступову трансформацію діяльності органів влади, результатом якої, окрім відновлення довіри до інститутів влади та неможливості повторення збройного конфлікту в майбутньому, є:

1) досягнення правоохоронною та судовою системами рівня, на якому вони здатні ефективно долати криміногенні наслідки збройного конфлікту, в

тому числі - шляхом запровадження гнучких моделей (тимчасові та міжвідомчі слідчі групи, гібридні суди);

2) спрямування ціннісної орієнтації сектору цивільної безпеки на “людський вимір” під час збройного конфлікту (з акцентом на попереджувальні компетенції (чи компетенції прогнозування)) з розробленням відповідних документів державної політики;

3) створення на державному рівні механізмів попередження збройних конфліктів, контролю та врегулювання соціальних конфліктів;

4) вдосконалення засад інформаційної безпеки України, що мають дотримувати баланс між забезпеченням свободи слова та протидією пропаганді війни та мови ворожнечі;

5) формування інформаційної та освітньої політик держави з урахуванням права на правду та вивчення уроків збройного конфлікту, дискусійних аспектів примирення та неповторення збройного конфлікту;

6) перегляд законів та процедур, які містять ризики вчинення грубих порушень міжнародного гуманітарного права.

3. Враховуючи принципову роль професійного та неупередженого кадрового потенціалу, держава забезпечує реалізацію наступних кроків:

1) підвищення обізнаності фахівців та законодавців щодо правосуддя перехідного періоду, як моделі комплексного реформування діяльності органів влади в період збройного конфлікту та по його закінченню;

2) підвищення кваліфікації посадових осіб правоохоронних органів та Збройних сил України, судів, прокуратури в сфері міжнародного гуманітарного права та прав людини;

3) підвищення кваліфікації українських фахівців, які працюють в сфері документування, розслідування воєнних злочинів, порушень міжнародного гуманітарного права та порушень прав людини;

4) створення резерву державних службовців, працівників правоохоронних органів, суддів, працівників бюджетної сфери для обіймання посад на звільнених від окупації територіях;

5) розробка правових підстав та механізмів для залучення іноземних радників для роботи в судових та правоохоронних органах.

4. Держава формує резерв державного бюджету для технічного відновлення правосуддя та відновлення діяльності органів державної влади, відшкодування матеріальної шкоди жертвам збройного конфлікту.

Розділ III. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД

Стаття 17. Етапність реалізації Зasad

1. Реалізація Зasad передбачає здійснення скоординованої державою низки заходів, що відбуваються у декілька етапів.

2. *Підготовчий етап* триває від одного до трьох місяців з дня набрання чинності законом про затвердження Зasad, та включає такі заходи:

- 1) визначення компетенції органів державної влади та затвердження цими органами планів заходів щодо реалізації Зasad;
- 2) створення міжвідомчих органів для координації спільних дій;
- 3) залучення органів місцевого самоврядування до виконання Заходів через сприяння затвердження ними власних планів та/або постійне їх залучення до виконання Зasad відповідними органами державної влади.

Очікувані результати: чітке визначення повноважень та сфер відповідальності між органами державної влади; затвердження нормативно-розпорядчих документів, які визначають загальний порядок, принципи, методи та строки імплементації Зasad на рівні органів державної влади, а також обсяги ресурсного забезпечення кожного заходу; створення міжвідомчої взаємодії; створення умов для включення в процес імплементації Зasad органів місцевого самоврядування.

3. *Перший етап* триває до одного року з дня набрання чинності законом про затвердження Зasad, в ході якого запроваджуються заходи, виконання яких необхідне та можливе під час триваючого збройного конфлікту. До таких, зокрема, відносяться:

- 1) формування експертних, робочих, консультативних груп з метою аналізу результатів застосування правосуддя перехідного періоду в інших країнах, оцінки ризиків формування української моделі перехідного правосуддя; розроблення проектів нормативно-правових актів та здійснення розрахунків щодо мінімально необхідних матеріальних витрат;

2) розроблення і затвердження нормативно-правових актів, а також реалізація завдань із врегулювання питань:

у сфері відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту – визначених в пунктах частині першій статті 7, пунктах 1, 4, 5, 9 статті 8, пунктах 1 і 2 частини другої, частині п'ятій статті 9, пунктах 1, 2, 6-8, 10-13, 17 частини першої статті 10;

у сфері забезпечення права на правду – визначених в пунктах 2 і 4 частини другої статті 11, пунктах 1, 2, 5 частини першої статті 12;

у сфері притягнення винних до відповідальності – визначених в частинах першій і другій статті 13, частині першій статті 14, пункті 1 частини другої, пунктах 1-7, 9, 11 частини третьої статті 15;

у сфері надання гарантій неповторення збройного конфлікту - визначених в пунктах 2, 4, 6 частини другої, пунктах 1-4 частини третьої статті 16;

- 3) проведення інформаційно-просвітницької кампанії з метою донесення до цільових аудиторій підходів та світового досвіду правосуддя перехідного періоду, необхідності розробки національної моделі, викликів та ризиків, що мають бути подолані на шляху імплементації Зasad;

4) робота із включення органів місцевого самоврядування в процес імплементації Зasad, включаючи залучення до навчальних та освітніх заходів, заходів з нормотворення.

Очікувані результати: налагодження стійкої міжвідомчої взаємодії; створення законодавства для впровадження заходів першого етапу; створення необхідних реєстрів та баз даних; підготовка експертів з персоналу органів влади, здатних кваліфіковано реалізовувати положення Зasad; формування інформаційної політики держави в сфері правосуддя перехідного періоду.

4. *Другий етап* триває до двох років з дня набрання чинності законом про затвердження Зasad, в ході якого запроваджуються заходи, виконання яких необхідне та можливе після завершення триваючого збройного конфлікту. До таких, зокрема, відносяться:

1) розроблення і затвердження нормативно-правових актів, а також реалізація завдань із врегулювання питань:

у сфері відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту – визначених в частині другій статті 7, пунктах 2, 5-7, 9 частини першої статті 8, пункти 2, 3 частини другої, частини третя, п'ята, шоста, сьома статті 9, пунктах 3, 4, 9, 10, 14, 15 частини першої статті 10;

у сфері забезпечення права на правду – визначених в частині третій статті 11, пунктах 1, 2, 3, підпунктах «в», «г» пункту 5 частини першої статті 12;

у сфері притягнення винних до відповідальності – визначених в статті 14, пунктах 2, 6, 8 – 10 частини третьої статті 15;

у сфері надання гарантій неповторення збройного конфлікту - визначених в пунктах 2 і 5 частини другої, частинах третій і четвертій статті 16;

2) створення гібридних судових механізмів;

3) робота з включення органів місцевого самоврядування в процес імплементації Зasad, включаючи залучення до навчальних та освітніх заходів, заходів з нормотворення.

Очікувані результати: створення законодавства для впровадження заходів другого етапу; створення нових модельних органів та моніторинг їх ефективності і суспільного сприйняття; формування персоналу органів влади, здатного кваліфіковано реалізовувати положення Зasad; розвинення інформаційної політики держави в сфері правосуддя перехідного періоду та налагодження суспільного діалогу.

5. *Третій етап* триває протягом одного року після завершення триваючого збройного конфлікту. До таких, зокрема, відносяться:

1) розроблення і затвердження нормативно-правових актів, а також реалізація завдань із врегулювання питань:

у сфері відшкодування шкоди жертвам збройного конфлікту – визначених в пунктах 3, 5, 9 частини першої статті 8, частині четвертій статті 9, пунктах 3, 4, 10, 16, 18 частини першої статті 10;

у сфері забезпечення права на правду – визначених в пункті 3 частини другої, частині четвертій статті 11, пунктах 1, 2, підпунктах «в», «г» пункту 5 частини першої статті 12;

у сфері притягнення винних до відповідальності – визначених в статті 14, пунктах 2 і 3 частини другої статті 15;

у сфері надання гарантій неповторення збройного конфлікту - визначених в пунктах 1-3, 5 частини другої, 3 і 4 частини третьої статті 16;

Очікувані результати: створення законодавства для впровадження заходів третього етапу; зниження соціальної напруженості внаслідок виваженої та відкритої політики органів влади щодо відшкодування шкоди жертвам конфлікту та поновлення їх прав; створення національних механізмів встановлення істини та оприлюднення правди щодо причин, перебігу та результатів конфлікту; здійснення юридичної оцінки дій осіб, що були причетні до вчинення воєнних злочинів, злочинів проти людяності та грубих порушень прав людини; досягнення реформованих органів влади рівня, який забезпечує ефективне подолання наслідків конфлікту та надає гарантії неповторення таких конфліктів у майбутньому.

6. Контроль і координація заходів з реалізації Зasad здійснюється спільно Урядом та профільними комітетами Верховної Ради України із залученням на усіх етапах експертів та інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій.

Стаття 18. Обсяг фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для реалізації Зasad

1. Реалізація Зasad здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

2. Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Зasad, визначається щороку з урахуванням можливостей державного і місцевих бюджетів, розміру міжнародної технічної допомоги.

Розділ IV. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у місячний термін розробити і затвердити порядок реалізації цього Закону.